

GLOSÝ BIBLIOGRAFIA

VŠEOBECNÉ DEJINY

DO 1526

PÁD VELKÉ MORAVY ANEB KTO BYL POHRĚBEN V HROBU 153 NA POHANSKU U BŘECLAVI. Eds. Jiří Macháček a Martin Wihoda. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, 248 s. ISBN 9788074225482.

Na severovýchodnom predhradí veľkomoravského hradiska Pohansko pri Břeclavi stála veľkomoravská rotunda, ktorej základy archeológovia preskúmali v rokoch 2007 – 2012. V jej interiéri objavili niekoľko hrobov. V hrobe 153, ktorý sa nachádzal v jej centre, ležal vysoký muž. Objavom tohto muža a dobou, v ktorej žil, sa venujú siedmi autori, ktorí svoje príspevky usporiadali do knihy.

Jiří Macháček a Martin Wihoda v úvode (s. 5- 9) vyzdvihujú stále významnejší prínos archeologického a antropologického výskumu pre poznávanie dejín. Sumarizujú všetkých sedem príspevkov a predkladajú názor, ku ktorému dospeli ich autori, že muž odpočívajúci uprostred rotundy, bol pravdepodobne vlastník a azda i zakladateľ kostola.

Archeológ Jiří Macháček v rozsiahlom príspevku Veľkomoravská rotunda na Pohansku a její zakladateľ (s. 10-53) nás oboznamuje s priebehom a výsledkami archeologického výskumu a s nálezovou situáciou rotundy, ktorá je druhým kostolom objaveným na Pohansku. Predpokladá, že

spomínaný muž pochovaný uprostred rotundy, dal tento kostolík postaviť. Mohol to byť správca hradu, snád' významný družník hlavného mojmírovského kniežat'a. Na severovýchodnom predhradí Pohanska sa nachádzali aj tkáčske dielne, pekáreň a príbytky.

Antropológ Vladimír Sládek v príspevku *Portrét muže z hrobu 153: osteologický profil elity druhého kostela na Pohansku u Břeclavi* (s. 54-72) podáva rekonštrukciu telesného vzhľadu, fyzickej aktivity, zdravotného stavu, života a smrti pochovaného muža. Z osteobiografického profilu odhadol jeho postavenie vo vtedajšej spoločnosti. Pomocou tafonomického výskumu kostí a zubov odhaduje, že muž v hrobe 153 sa dožil asi 61 rokov, bol vysoký okolo 185 cm a vážil približne 93 kg. V porovnaní s ľuďmi vo svojom okolí bol mimoriadne vysoký, no len podpriemerne robustný a na viacerých miestach tela trpel bolesťami. Jedol kvalitnú stravu, čo ho zaraďuje k veľkomoravskej elite.

Historik Roman Zehetmayer v príspevku *Rakouské Podunají kolem roku 900* (s. 73-101) popisuje vzťah Moravanov a ich kniežat s ríšskymi grófmi, biskupmi a prefektami. Zaujíma ho úloha Pohanska a spomínaného muža z hrobu 153 v týchto vzťahoch. Oboznamuje nás so správou Východnej marky, členenej na tri grófstva, s úlohou kráľovských dvorcov v Mattighofene, Ranshofene, Welse, Linci a v Lorchu, s využitím niekdajších rímskych pevností, s majetkami bavorských biskupstiev, kláštorov a grófov a s colným poriadkom prijatým na sneme v Raffelstettene na začiatku 10. storočia. Väčšiu pozornosť venuje aj pomerom a maďarskému vplyvu na území Východnej marky po jej rozpade v roku 907.

Archeológ Pavel Kouřil vo svojom bohatom príspevku *Starí Maďari a jejich po-*

díl na kolapsu a pádu Velké Moravy aneb Spojenci, sousedé, nepřátelé (s. 102-143) uvažuje, do akej miery bol príchod Maďarov pre oblasť stredného Dunaja ničivý. Píše o postupnom rozvrate mojmírovej domény v dôsledku maďarských útokov, o spolupráci Moravanov s Maďarmi z pohľadu písomných správ a archeológie, o moravských elitách na konci 9. a začiatku 10. storočia a ich podiele na kríze štátnosti. Oboznamuje nás s nálezmi maďarských zbraní, predovšetkým šípov na veľkomoravských hradoch. Mojmírovský hrad v Mikulčiciach zničil požiar, ktorý spálil hradbu i kostoly. Rozsah ničenia dokresľujú nálezy asi 80 kočovníckych šípov, ktoré útočníci strieľali na obrancov. Mikulčice bránili ich obyvatelia, medzi ktorými bolo už len málo bojovníkov. V Pohansku zohrela hradba, no osídlenie pokračovalo a našli sa doklady obnoveného pohanstva. Staré Město – Uherské Hradiště nemá stopy násilného zániku, no upadlo aj ono. Kočovnícke šípy zasiahli aj Strachotín (Petřova louka). Zrejme spálil oheň snáď až v polovici 10. storočia. Nomádi zaútočili aj na Staré Zámky v Brne-Lišni. Osídlenie Olomouca pokračovalo bez prerušenia. Po páde Mojmírovcov mohli byť Moravia zapojení do spojenectva Čechov s Maďarmi, ktorí útočili do Saska. Pavel Kouřil považuje rotundu v Pohansku za vlastnický kostol s hrobom donátora a jeho rodiny v jeho vnútri.

Historik Martin Wihoda vo svojom objavnom príspevku *Druhý život mojmírovských knížat* (s. 144-165) sa zamýšľa, čo sa stalo s Mojmírovcami v dobe zániku Veľkej Moravy. Pýta sa, či rotunda v Pohansku nemohla patriť k pôvodnému rodovému dedičstvu Mojmírovcov, ktorých pozostali členovia sa neskôr mohli snažiť o návrat na Moravu. Porovnáva príbeh Wilhelmovcov a Mojmírovcov a zisťuje, že oba rody mali veľmi podobný osud.

Odbojný brat Mojmíra II., Svätopluk II., ktorý skončil v roku 898 v bavorskom exile, je azda totožný s Liutpoldovým vazalom Svätoplukom, ktorý 31. augusta 898 získal od cisára Arnulfa majetky v Korutánsku a 26. septembra 903 od kráľa Ľudovíta Dieťaťa majetky v Aribovom grófstve. Liutpoldovho vazala Svätopluka (*Santpule*) spomína aj kniha spolubratov svätohavelského kláštora. V rokoch 925 a 927 sa sedemkrát spomína popredný vazal salzburského arcibiskupa Mojmír a v rokoch 928 a 930 sa tento Mojmír päťkrát spomína ako svedok. Dňa 14. februára 932 Diotmarov syn Svätopluk uzavrel dohodu s arcibiskupom o majetkovej výmene a o dva roky neskôr si vymenil s arcibiskupom ďalší majetok. Svätopluk a Mojmír, ktorí mali významné postavenie v Korutánsku a v Salzburgu, môžu byť pokračovateľmi mojmírovského rodu mimo jeho pôvodnej vlasti.

Historik David Kalhous vo svojom dôkladnom príspevku *Hroby, kostely, kultura a texty* (s. 166-189) pojednáva o úlohe miestnych elit pri kristianizácii okrajov včasnostredovekej Európy. Zaoberá sa „vlastníckymi kostolmi“ a vzťahom veľmožov k cirkvi a všima si riziká, prínosy a dôsledky kristianizácie. Zaujímajú ho vidiecke kostoly, ktoré archeológovia na Morave ešte nenašli. V celej zložitosti sa zaoberá moravskými elitami, ktoré si už mohli nárokovať dedičnosť svojho postavenia.

Archeológ Ivo Štefan si vo svojom príspevku *Velká Morava, počátky přemyslovských Čech a problém kulturní změny* (s. 190-232) všima kontakty českých kniežat s Mojmírovcami, vzostup přemyslovských Čiech po páde Veľkej Moravy, podobnosti i odlišnosti oboch území a neskoršiu predstavu o prenesení vlády z Moravy do Čiech. Porovnáva přemyslovskú doménu v stredných Čechách s mojmírovskou okolo veľkých centier na rieke

Morave a Dyje a s piastovskou vo Veľkopol'sku. Pýta sa, do akej miery sa české centrá podobali veľkomoravským. Porovnáva zbrane, zbroj a šperky uložené v hrobch. Pýta sa, aká bola veľkomoravská ekonomika, ktorá nemala peňažné obeživo, a zaujíma ho otázka služobníckej organizácie na Veľkej Morave. Porovnáva veľkomoravské a najstaršie české kostoly. Zaoberá sa nielen archeologickými dokladmi veľkomoravského vplyvu v Čechách, ktorý dokladajú predovšetkým šperky, ale do úvahy berie aj pravdepodobný príchod kňazov z Veľkej Moravy, ktorí do Čiech priniesli slovanské písomníctvo a liturgiu. Prichádza k poznaniu, že stredo-európske monarchie vznikli ako „sekundárne štáty“, boli výsledkom interakcie stredo-európskych Slovanov s Franskou ríšou a jej nástupcami.

Knihu uzatvára zoznam základnej literatúry k predostretej téme (s. 233-236), zoznam autorov (s. 237-238), anglické resumé (s. 239-243), menný register (s. 244-246) a obsah (s. 247).

Knihy z pera siedmich autorov, ktorí sú poprednými znalcami veľkomoravského obdobia, je výsledkom dlhodobého výskumu a bádania, prináša nové podnety k zamysleniu, do diskusie a do ďalšieho skúmania veľkomoravských dejín.

Js

1848 – 1945

IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana –
 PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ,
 Miriam. *BÁSNIK A MESTO. Viedenské roky Jána Kollára*. Bratislava: SDK SVE;
 Pro historia 2015, 142 s.
 ISBN 9788097037666.

Život a aktivity Jána Kollára sa najdlhšie viazali na dve metropoly, Pešť a Viedeň.

Zatiaľ čo pôsobeniu v Pešti sa venovala pozornosť už skôr (v kontexte výskumov národného hnutia v 19. storočí), viedenská etapa ostávala mimo pozornosti slovenských historikov. Až vďaka záujmu rakúskej historiografie (K. Schwarz, G. Marinelli-König) a najmä otvoreniu bádateľských možností po roku 1989 sa tento postoj začal meniť. Priekopníčka na tomto poli bádania T. Ivantyšinová inšpirovala pri príležitosti 220. výročia narodenia Jána Kollára k zostaveniu publikácie, ktorá si všímá Kollárovo pôsobenie v dvoch významných metropolách – v hlavnom meste Uhorska aj celej monarchie v kontexte politického vývoja. Akcent sa kladie na tie etapy jeho života, keď sa Kollár stal pre vládne kruhy reprezentantom Slovákov, mal podiel na príprave právnych noriem (jeho doteraz nedocenená práca v právnickej komisii) a vydávaní provládnych *Slovenských novín*, angažoval sa v otázkach kľúčových pre vývoj a postavenie evanjelickej cirkvi a. v. a najmä pôsobil ako profesor na Viedenskej univerzite. Celý komplex týchto otázok otvára analýza jeho pôsobenia v Pešti, kde sa fatálnym spôsobom odvíjali jeho osudy spojené s riadením evanjelického a. v. zboru. V danom období sa však Kollár sformoval zároveň ako básnik a začal sa zaoberať otázkami slovanského staroveku.

Práca je členená do osmich kapitol, v ktorých autori mapujú základné smerovania aktivít J. Kollára v jeho uvedených dvoch životných pôsobiskách. Peštianske roky boli v znamení dominancie kázaťského povolania J. Kollára, čo bol aspekt, ktorý historiografia dlho obchádzala. Osvetlenie problémov, ktoré Kollár v Pešti zažíval, by si však vyžadovalo aj nahliadnutie do bohatého archívneho fondu, resp. zohľadnenie prác B. Kertésza a ďalších autorov. Druhým nosným okruhom sú Kollárove aktivity v oblasti vedy,

resp. odborov, ktoré sa usiloval rozvíjať: slovanská archeológia a mytológia. Tieto aktivity sa odohrávali sčasti už v Pešti, najmä však vo Viedni, kde ku Kollárovým univerzitným povinnostiam pribudli aj aktivity v oblasti verejno-kultúrnej správy. Prínosné je upozornenie na jeho podiel pri tvorbe memoránd po roku 1849 i na aktivity v rámci právnickej komisie, ktorá mala nesmierny význam pre etablovanie odbornej terminológie. Aj tu by sa však žiadala detailnejšia analýza prameňnej základne – poznatky sú derivované opäť len z doteraz vydanej literatúry.

Pochopiteľne, autori v celom diele akcentovali literárne aktivity J. Kollára a samostatnú kapitolu venovali jeho prepojeniam na Slovanov, nie však len v sfére literárnej, ale v kontexte slovanskej society v sídelnom meste monarchie.

Prácu dopĺňa zoznam prameňov a literatúry (negatívne však prekvapuje absencia budapeštianskych a viedenských archívov aj diel F. Gottasa či K. Schwarza!), menný register a zaujímavá obrazová príloha.

Eva Kowalská

Po roku 1945

MACH, Alexander. *PRED ROZSUDKOM. Denníky 1945 - 47*. Bratislava: Vydavateľstvo Marenčin PT, 2017, 447 s. ISBN 9788056900383.

Kniha žánrovo patrí k pramenným ediciám. Pozostáva jednak zo zápiskov Alexandra Macha, ktoré vznikali po jeho dočasnom opustení Slovenska na jar 1945 a v prostredí internácie v americkom zajaťeckom tábore, v nemeckom Natternbergu. Najväčšie množstvo textov tvoria viac-me-

nej pravidelné denníky, ktoré Mach písal vo väzenskej cele Justičného paláca v Bratislave od decembra 1945 do apríla 1947, teda v dobe prípravy a priebehu jeho procesu pred Národným súdom.

V knihe sú uverejnené aj texty listov, ktoré autor posielal z väzenia manželke Alžbete, deťom a ďalším príbuznými. Prirodzene, táto časť dokumentov má predovšetkým privátny, resp. nábožensko-moralizátorský charakter, no aj v nich historik nájde viaceré črty Machovej osobnosti ako človeka a politika.

Tie sa však najvýraznejšie prejavujú v jeho denníkových zápisoch, v ktorých sa zamýšľa a vyrovnáva – niekedy bolestne, niekedy ospravedlňujúco či rozpačito a z aspektu historických faktov neraz nepresne – nad udalosťami, vlastnými postojmi a konkrétnymi činmi vo svojom predchádzajúcom verejnom a politickom živote. Pravdaže, najčastejšie sa vracia k obdobiu existencie vojnovnej Slovenskej republiky, keď sa postupne dostával na vrchol vládnucej elity. V rámci svojich funkcií (šéf Úradu propagandy, hlavný veliteľ Hlinkovej gardy, minister vnútra, podpredseda vlády) sa stal tretím, resp. druhým mužom režimu a výrazne ovplyvňoval vnútornú politiku štátu, čo bolo aj hlavným predmetom žaloby a skúmania Národného súdu.

Tento fakt výrazne ovplyvňoval aj Machove denníkové zápisky, ktoré sú (a nemôžu byť!) výsostne subjektívne, hľadajúce ospravedlňujúce vysvetlenia vlastných politických činov a postojov („*ja som vari nikomu zle neurobil a dobre mnohým*“ – s. 120). Treba však zároveň konštatovať, že autor v nich prechádzal procesom politickej sebareflexie.

Otvorene sa priznával k svojej politickej spoluzodpovednosti za veci, ktoré boli objektom súdnej obžaloby. Tým sa dost

odlišoval nielen od viacerých svedkov, ktorým s trpkosťou zazlieva, že popierajú myšlienku samostatného slovenského štátu, ale aj od svojho spoluobžalovaného Tisu, ktorý relativizoval alebo popieral svoju zodpovednosť za mnohé z aspektu politického, právneho i náboženského neospravedlniteľné udalosti z rokov 1939 – 1945 na Slovensku.

Na druhej strane autor odsudzuje akcie v exile sa nachádzajúceho obvineného Ferdinanda Ďurčanského a jeho Slovenského akčného výboru, ktorý svojím memorandom sebecky poškodil pozíciu dvoch prítomných obžalovaných. V Machovej kritickkej sebareflexii sa najčastejšie objavuje otázka tzv. riešenia židovskej otázky na Slovensku, za ktoré cíti vari najväčšiu zodpovednosť.

Aj keď sa snaží vysvetliť, resp. ospravedlniť svoje radikálne dobové postoje (židovská otázka ako súčasť maďarskej otázky, uverenie nemeckým sľubom, že deportované osoby odchádzajú na práce), uvedomuje si svoju zodpovednosť za tragédiu slovenských židov.

Zatiaľ čo aj pred súdom ostal vždy neochvejným prívržencom myšlienky samostatného slovenského štátu, problematika riešenia židovskej otázky a antisemitizmu vôbec sa stala jeho celoživotnou traumou, hoci sa sám nebol schopný vždy odpútať od niektorých tradičných antižidovských stereotypov.

V denníkových zápiskoch, ako aj v emotívnych listoch adresovaných svojim deťom, však píše „o hroznom omyle v židovskej veci“. Nechápe a poburuje ho, že na Slovensku je ešte mnoho ľudí, ktorí „krími svoje pudy antisemitizmom aj po tej strašnej katastrofe a plynových komorách... modliť sa a pritom hovoriť, že všetci židia mali byť vyvezení – to už nie je omyl, ale zločin... Človek by zaplakal nad takou

zvrátenosťou... Tu nejde o Nemcov, o štát, o vojnu, o porážku alebo víťazstvo. Ide o človeka v nás“ (s. 410-412). Autor tieto postoje vyslovoval v očakávaní vynesenia absolútneho trestu nad svojou osobou. V trochu inej podobe je táto problematika však vnímaná a prezentovaná v jeho pamätiach (*Z ďalekých ciest*), ktoré písal po prepustení z väzenia.

Pokiaľ chceme posudzovať anotovanú knihu ako nesporne zaujímavý historický prameň, treba konštatovať, že viaceré Machove tvrdenia by vyžadovali prinajmenšom spresnenia a doplnenia, resp. zásadnú korekciu v nej uvedených evidentných omylov. Nejde tu však o domýšľavú prezentistickú kritiku samého autora, ktorý v čase písania denníka nemohol poznať všetky fakty a súvislosti zhromaždené a prezentované 70-ročným historiografickým výskumom. Jeho výsledky by však mali poznať editori spomienkových zápisiek a najmä autori poznámkového aparátu k nim.

V danom smere totiž takmer úplne absentuje kritický poznámkový aparát, ktorý by mal byť súčasťou každej historickej pramennej edície. Poznámkový aparát tu však tvoria hlavne upozornenia na nepresné gramatické výrazy v pôvodnom texte alebo krátke životopisné profily politických osobností (spravidla všeobecne známych), ktoré Mach v denníkoch spomína.

Príkladov, kde absentuje vysvetlenie a doplnenie by sa dalo uviesť veľa. Napríklad Machovo hodnotenie politických aktivít Vojtecha Tuku, ktorý vraj „*krížom slamy nepreložil pre Maďarov*“ (s. 211). Okrem toho sa v poznámkovom aparáte vyskytujú jednak vecné nepresnosti (napríklad, že Vladimír Clementis, ktorý vraj mal rovnaké politické ciele ako Alexander Mach, bol odsúdený na smrť

a popravený v procese v roku 1950 – s. 242). Za vážnejšie pokladám také tvrdenia autora (autorov) poznámok, kde sa bez akéhokoľvek vysvetlenia cynicky a navyše nepravdivo tvrdí, že Ústredňa židov sa „od roku 1942 podieľala tiež na organizácii deportácií“ (s. 194). Aký záver si z takéhoto konštatovania urobí menej informovaný čitateľ?! Na s. 421 sa zas opakuje nesprávne tvrdenie, že na jar 1943 Mach na základe Vojtáššákovho listu zastavil deportácie (Tie prestali v októbri 1942). Na strane 424 ostáva bez vysvetlenia absurdná poznámka o údajnej myšlienke Macha zastreliť Adolfa Hitlera, čo už patrí do oblasti konšpirátorských teórií, no nie do serióznej historickej práce.

Súčasťou artovej knihy je okrem fotografickej prílohy aj zaujímavý predslov spisovateľa Antona Baláža *Dejiny nepíšu (vždy) len víťazi*, ako aj prológ Karola Kubíka, ktorý podáva informácie o okolnostiach vzniku knihy a peripetiách zhromažďovania jej textov. Spomínaný autor v závere knihy uverejnil aj svoje *Spomienky k zápisom Alexandra Macha*, ktoré majú silný subjektívny apologetický charakter.

Ivan Kamenec

Regionálne dejiny – zborníky

HISTORIA MEDICINAE SLOVACA, VOL. 1. Ján Jessenius (1566 – 1621) – Ludia a doba.

Eds. Matej Gogola, Lukáš Rybár.
Bratislava: STIMUL, 2017, 257 s.
ISBN 9788081271854.

Zostavovatelia zborníka *Historia Medicinae Slovaca I.* sa podujali realizovať my-

šlienku „fúzie“ humanistov a lekárov. V jej epicentre, ako priesečník oboch veľkých skupín disciplín, stoja dejiny medicíny. Jedná sa o úvodné číslo zborníka, ktorý si kladie ambíciu vychádzať periodicky. Zborník sa venuje humanistovi, lekárovi a politikovi Jánovi Jesseniovi. Väčšina príspevkov sú pôvodne referáty, ktoré odzneli na konferencii *Ján Jessenius (1566 – 1621) Ludia a doba*, ktorá sa konala 8. decembra 2016. Podujatie bolo organizované pri príležitosti 450. výročia narodenia Jána Jessenia. Príspevky sú zadené do dvoch skupín: články týkajúce sa priamo Jána Jessenia, respektíve jeho prostredia alebo doby a príspevky k dejinám medicíny všeobecne.

Príspevok Mateja Gogolu mapuje produkciu českých a slovenských historikov, lekárov, filológov, filozofov, v prácach ktorých bol Jessenius ústrednou postavou. Zaujímavosťou je, že z uvedených autorov boli lekármi len Emil Matejíček a Jozef Stingl. Prevažná väčšina, od F. Sasinka, boli historici, ktorí z medicínskeho hľadiska nepodrobili Jesseniove texty kritike.

Ďalším príspevkom uverejneným v zborníku je štúdia profesora Radka Fukalu z Ústí nad Labem. Pre čitateľov-lekárov je jeho úvod do dejín Sliezska (prevažne dnešného Dolného Sliezska) a následná sonda do sveta najvplyvnejších kultúrnych a spoločenských elít neskorostredovekého Vroclavu dôležitým priblížením intelektuálnych a mentálnych východísk J. Jessenia. Musíme však upozorniť na jeho posledný odsek pred záverom o identite a privlastňovaní si Jessenia rôznymi historiografiami. Rodina Jessenských bola jednou z prvých turčianskych šľachtických rodín, ktoré sa pridali k reformácii. Neznamená to, že boli (a neskôr Jessenius) preto viac „českými“ než „slovenskými“. Na túto skutočnosť

mal veľký vplyv príchod Františka Révaia a Révaiovcov do Turca. Rozumieme nárokom slovenskej, českej a tiež nemeckej historiografie. Nerozumieme však, na čom by mal stáť „nárok“ alebo „privlastňovanie“ si Jessenia Maďarmi, Rakúšanmi, či Poliakmi. Identita Jessenia bola v prvom rade protestantská a šľachtická („uhorský – panónsky jazdec“).

Štúdia Františka Šimona z UPJŠ v Košiciach predstavuje prvý z filologických príspevkov. Šimon je nepochybne najväčším slovenským odborníkom na Jesseniove texty, ktorých je prekladateľom. V rozbere úvodu do Chirurgických návodov porovnáva termíny používané J. Jesseniom.

Karel Černý z Karolovej univerzity v Prahe v príspevku *Adversus pestem consilium: Jan Jessenius o moru* venuje pozornosť rozprave o more a kontextu, v ktorom je možno tento spis interpretovať. Pojednáva o Jesseniomovom ponímaní príčin šírenia moru. Je to téma, ktorá v historiografii medicíny nebola doteraz detailne skúmaná. Príspevok predstavuje solídny kritický rozbor menej známeho traktátu J. Jessenia.

Eva Frimmová z HÚ SAV v štúdiu *Ján Jessenius vo vzťahu k humanistom zo Slovenska* približuje politickú a spoločenskú klímu v Uhorsku. Všíma si aj štátoprávnu ideológiu uhorských humanistov a J. Jessenia. Angela Škovierová sa v úvode práce *Jesseniovi slovenskí súčasníci v Čechách. Vzájomné vzťahy a kultúrne súvislosti* čiastočne prelína s textom Evy Frimmovej, čo nie je na škodu, práve naopak. Poznanie širšieho európskeho politického, kultúrneho a intelektuálneho kontextu je východiskom pre naše dedukcie a výskum. Systematicky členený príspevok dopĺňa dôležitý zoznam slovenských humanistov študujúcich a neskôr pôsobia-

cich v Prahe. Príspevku neprospieva fakt, že jeho prevažná časť je závislá na monumentálnej práci Jozefa Kuzmíka (*Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu 1 a 2*).

Príležitostná tvorba Jána Jessenia – Ad Mathiam II. oratio inauguralis autorky Oľgy Vanekovej z Ústavu cudzích jazykov LF UK predstavuje konkrétny filologický príspevok, vstup do rozboru reči, ktorú Jessenius predniesol pri inaugurácii Mateja II. Venuje sa identifikácii textuálnych topoi, antických vzorcov a explicitne prebraných konštrukcií. Autorka namiesto záveru upozorňuje na ďalšie elementy (biblické citáty, štylistiku, mytologické odkazy), ktoré čakajú na spracovanie.

Daniela Rošková začína svojím príspevkom o rímskych lekároch a lekárkach sériu článkov, ktoré nie sú zamerané na J. Jessenia. Príspevok, ktorého názov je formulovaný relatívne široko, však nie je menovaním vybraných lekárov či lekárk v určitom období. Je analýzou postoja Rimanov (rímskych intelektuálov) k profesii lekára. Ambivalentný až podozrievavý obraz gréckeho lekára je dokumentovaný na historických prameňoch a relevantnej sekundárnej literatúre. Približne rovnaká časť príspevku je vyčlenená dôležitej problematike postavenia žien v spoločnosti (vo všeobecnosti), tu lekárok v dobe principátu.

Marek Klatý predstavil unikátny prameň k dejinám medicíny, akými brezové kôry z Novgorodu, ktoré zobrazujú liečiteľské a magické praktiky, nepochybne sú. Jeho príspevok opierajúci sa o štúdium prameňov a sekundárnej literatúry, predznamenal „výhodné smerovanie“ aj nasledujúcej štúdie Vitaliyho Nagirneho. Autor v nej podrobil analýze *Ipatievský letopis (Ipatievskú letopiseckú kompiláciu)* a dokumentoval, že rozsah zápisov a in-

formácií s dobou narastal. Kronikári si zo začiatku vystačili s tvrdením, že epidémia vôbec je. Neskôr sa viac zaujímali o príznaky, priebeh choroby a i. Autor rozdelil informácie o epidémiách, masových nákazách, ktoré sú v letopise známe pod termínom „mor“ a na informácie o chorobách, neduhoch alebo vrodených nedostatkoch kniežat Rusi.

Ďalší z autorov, Jozef Gajdoš, sa venoval problematike *Benediktínska medicína a humanizmus*. Ladislav Župčán a Martina Župčanová z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave v úvode príspevku uviedli, že predložená práca je pokračovaním štúdie o dejinách pôrodnictva v staroveku. Text, ktorý sa ukrýva za široko formulovaným názvom, si vystačí s 22 odkazmi na literatúru. Príspevok je informatívny, bez nových zistení či interpretácií.

Dura Hardí z Nového Sadu vo svojom príspevku poukazuje na skutočnosť, že Drugetovci vo svojich službách zamestnávali lekára. Z listiny Marie Follie, vdovy po palatínovi Karola Róberta, Viliamovi Drugetovi sa dozvedáme, že Drugetovci mali svojho lekára (*Meinardus Medicus Domini Palatini*) rovnako ako iné v tom čase významné šľachtické dvory (Mladen Šubić, Stibor zo Stiboríc) či sám panovník.

Lukáš Sláma nám priblížil svet šľachtickej mikrohistórie“ na prelome 16. a 17. storočia. Konkrétne hovorí o Radslavovi staršom Vchynskom z Vchynic a na Tetove a jeho Teplíc, ako aj o investíciách do budovy reprezentačného sídla, ktoré bolo kúpeľami. Podľa vzoru iných aristokratov plánoval vytvoriť „sídelne miesto“, kde by mohol v celej miere rozvinúť svoju potrebu zlegitimizovať postup do panského stavu.

Práca Norberta Miku z Ratiboru „*Pestilentiae et medici*“ *K dejinám epidémií a medicíny v zemích České koru-*

ny během dlouhé habsbursko-osmanské války (1593–1606) je precízne spracovanou štúdiou, ktorá sa opiera o archívne a edované pramene. Približuje pozadie osmanko-habsburských vojen, priebeh epidémie moru a geografickým kontextom sa dostáva k Jesseniovi. Okrem série komentárov a pozorovaní príspevok uzatvára konštatovaním, že rozvoj poznania a medicíny bol v danej dobe priamo prepojený s utrpeniami vojny, umocnenými šírením nákazy.

Miroslav Daniš z Filozofickej fakulty UK sa venoval lekárom zo Slovenska, ktorí v 18. storočí pôsobili v Rusku. Životné osudy Jána Miletera, Pavla Gyöngyösiho, Kristiána Peackena, Mateja Paeckena, Karola Paeckena a Samuela Hambachera približujú slovensko-ruské vzťahy v oblasti medicíny.

Príspevok Evy Augustínovej z Katedry mediámatiky a kultúrneho dedičstva Žilinskej univerzity analyzuje osobné knižnice lekárov a lekárnikov, knižnice laikov obsahujúce lekárske knihy a populárne lekárske knihy významných osobností medicíny v súkromných knižniciach na Slovensku v novoveku. Jarmila Brezinová-Švihranová v *Medicine a koloniálnom priestore* opisuje kontext európskej kolonizácie a jej súvis s rozvojom medicíny. Konštatuje, že model jednostranného obohacovania periferie (kolónie) z centra (kolonizátora) sa v historiografii zmenil na obojstranný model, pri ktorom dochádzalo k vzájomnej výmene informácií, liečiv a i.

Zborník uzatvárajú práce autorov z Lekárskej fakulty UK. Prvým je príspevok Kataríny Schwarzovej z Mikrobiologického ústavu *Lymeská choroba – neželaný sprievodca trocha storočiami*. Autorka približuje prvé známe prípady choroby (od 16. storočia) a pojednáva o vývoji liečby boreliózy. Upozorňuje na ťaž-

kosti aplikácie vakcíny v Európe, kde chorobu prenášajú tri druhy borélií (zatiaľ čo v USA jeden). Ján Štvrtina v príspevku *Vývoj efektivity medicíny a fraktály* si kladie otázku, či teória fraktálov, aplikovaná v diskusii o úbytku efektivity rozvoja medicíny ako vedy, môže byť riešením tohto poklesu efektivity.

Historia Medicinae Slovaca I. je zborník, ktorý svojim tematickým zameraním na Slovensku zatiaľ chýbal. Dejiny medicíny ako súčasť širšie koncipovaných dejín vedy a techniky však majú „šancu“

na to, aby existovali aj ako „samostatná jednotka“ s vlastným periodikom. Vcelku možno konštatovať, že publikácia je po odbornej stránke kompetentná a faktografický prináša množstvo nových čiastkových poznatkov k skúmanej problematike. Predkladaná práca je obohatením našej historiografie a dá sa predpokladať, že vyvolá záujem nielen v odborných kruhoch, ale aj medzi laickou verejnosťou.

Vojtech Ozorovský